

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 7

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

December 2024

WWW.AJERUZ.COM

International Scientific Journal
AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
December 2024

Tashkent 2024

JAMIYATDA KO'RISHDA NUQSONLARI BO'LGAN SHAXSLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING AHAMIYATI VA YONDASHUVLARI

Umaraliyeva Dilshoda Turob qizi
Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti, Pedagogika fakulteti
Tiflopedagogika yo'nalishi, 1-bosqich talabasi
umaraliyevadilshoda@gmail.com
+998939113905

Annotatsiya: Mazkur maqolada ko'rish nuqsonlari bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashning jamiyatda dolzarbligi, texnologik yondashuvlar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda O'zbekistondagi mavjud holatlar tahlil qilinib, xalqaro tajribalarga asoslangan yechimlar taklif etiladi. Xususan, inklyuziv ta'lim, maxsus texnologiyalar va davlat tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy munosabatlarni o'zgartirish va texnologiyalardan keng foydalanish ushbu shaxslarning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, zaif ko'ruvchi shaxslar, ovozli yordamchilar, ixtisoslashgan markazlar, do'stlar tizimi

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-avgustdagi F-5006-son farmoyishi bilan tashkil etilgan Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirishga qaratilgan takliflarni tayyorlash bo'yicha [komissiya](#) tomonidan nogironlikni barvaqt aniqlash va oldini olish, nogironligi bo'lgan shaxslarga tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish, ularni kasbga o'qitish va ishga joylashtirish sohasidagi ishlarning ahvoli kompleks va chuqur o'rganildi. Dunyo bo'ylab ko'rish nuqsonlari keng tarqalgan global muammo hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, taxminan 39 million kishi ko'rlikdan aziyat chekadi, 246 milliondan ortiq odam esa turli darajadagi ko'rish qobiliyatining buzilishlariga ega. Ko'rish qobiliyatining yo'qolishi yoki pasayishi nafaqat shaxsning hayot sifatiga, balki ularning jamiyatdagi ishtirokiga ham salbiy ta'sir qiladi. Bunday shaxslar uchun inklyuziya va qo'llab-quvvatlash masalasi global miqyosda dolzarb bo'lib qolmoqda. Ko'rish nuqsonlari bo'lgan shaxslar ko'pincha bir qator muammolarga duch keladilar:

- **Ta'limga ega bo'lishdagi qiyinchiliklar:** Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi shaxslar uchun moslashtirilgan ta'lim tizimlarining cheklanganligi. Masalan, Braille yozuvi bilan yozilgan kitoblar va boshqa maxsus materiallarning yetishmasligi.

- **Ish topishdagi cheklovlar:** Ish beruvchilar orasida nogiron shaxslarni ishga olishga tayyorlik darajasi past bo'lib, moslashtirilgan ish o'rinlarining yo'qligi sezilmoqda.

• **Ijtimoiy inklyuziyaning yetarli emasligi:** Ko‘rish nuqsoniga ega shaxslar ko‘pincha jamiyat tomonidan noto‘g‘ri qabul qilinadi yoki diskriminatsiyaga uchraydi. Texnologiyaning rivojlanishi ushbu shaxslar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Ovozli yordamchilar, maxsus mobil ilovalar va Braille displeylari kabi texnologiyalar yordamida ular ko‘proq mustaqillikka erishmoqda. Shunga qaramay, bu texnologiyalardan foydalanish imkoniyati barcha mamlakatlarda bir xil emas. Masalan, rivojlanayotgan davlatlarda bunday vositalar keng tarqalmagan yoki moliyaviy jihatdan qimmat bo‘lib, aholining ko‘pchilik qismi uchun qiyinchilik tug‘diradi.

O‘zbekistonda holat: O‘zbekistonda ko‘rish nuqsonlari bo‘lgan shaxslar uchun bir qancha davlat dasturlari va nodavlat tashabbuslari mavjud. 2023-yilda qabul qilingan nogiron shaxslarni qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risidagi Prezident qarori ushbu yo‘nalishda muhim qadam bo‘ldi. Qaror doirasida maxsus ehtiyojli bolalar uchun inklyuziv ta‘limni rivojlantirish, ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish va nogiron shaxslarning mehnat bozorida ishtirokini oshirish ko‘zda tutilgan. Biroq, ushbu dasturning to‘laqonli amalga oshirilishi uchun qator muammolar hal qilinishi lozim:

- Infratuzilmaning yetarli darajada moslashtirilmagani.
- Ta‘lim sohasidagi maxsus dasturlarning cheklanganligi.
- Jamoatchilikda inklyuziya haqida xabardorlikning past darajasi.

Tadqiqotning dolzarbligi va maqsadi:

Ko‘rish nuqsonlari bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash faqat ularning hayot sifatini oshirish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon butun jamiyat rivojlanishi uchun ham muhimdir, chunki bunday shaxslar jamiyatning to‘laqonli a‘zosi sifatida qabul qilinganda, ularning bilim va ko‘nikmalari umumiy taraqqiyotga hissa qo‘shadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — ko‘rish nuqsonlari bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy hayotga integratsiyasi uchun samarali yondashuvlarni tahlil qilish va ularni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha amaliy takliflar berishdan iborat. [1]

Tadqiqotda qo‘llanilgan usullar:

So‘rovnoma:

- O‘zbekistonning beshta viloyatida yashovchi 50 nafar ko‘rish nuqsoniga ega shaxs va ularning oila a‘zolari o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi.
- Savollar ijtimoiy hayotda uchrayotgan qiyinchiliklar, texnologik yordam va jamiyatning munosabati haqida edi.

Kuzatish:

- Maxsus ixtisoslashgan markazlar, nogironlar uchun mo‘ljallangan ish o‘rinlari va ta‘lim muassasalaridagi sharoitlar bevosita kuzatildi.
- Kuzatish davomida ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan texnologiya va infratuzilma imkoniyatlari o‘rganildi. [2]

Natijalar:

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ko'rish nuqsonlari bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratishimiz lozim:

- Respondentlarning 58% ijtimoiy diskriminatsiyaga uchraganini ta'kidladi.
- Jamiyatda nogironlikka nisbatan stereotiplar keng tarqalgan.

Texnologik yordam vositalari:

- 72% respondent ovozli kitoblar va maxsus dasturlar ularga mustaqil yashashga yordam berganini ta'kidladi.
- Braille yozuvi ishlatilishi, ammo cheklangan miqyosda.

Ta'lim va ish imkoniyatlari:

- Ta'lim olishda imkoniyatlarning cheklanganligi respondentlarning 64% tomonidan ko'rsatib o'tildi.
- Ish joylarida moslashtirilgan infratuzilma faqat ayrim hollarda mavjud.

Davlat dasturlari samaradorligi:

- Respondentlarning faqat 38% davlat dasturlaridan foydalanganini ma'lum qildi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Texnologiyalarni kengaytirish:

- Ko'rish nuqsonlari bo'lgan shaxslar uchun maxsus texnologiyalar (masalan, ovozli yordamchi qurilmalar, Braille printerlar) keng tarqalishi zarur.
- Mahalliy dasturchilar va davlatning hamkorlikdagi ishlari ushbu texnologiyalarni yanada qulay qilishga yordam beradi.

2. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish:

- Maxsus ehtiyojli bolalar uchun moslashtirilgan maktablar va o'quv dasturlarni rivojlantirish lozim.
- O'qituvchilarni tiflopedagogika bo'yicha qayta tayyorlash zarur.

3. Jamoatchilikni xabardor qilish:

- Nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatda muammosiz integratsiyasi uchun ommaviy axborot vositalarida inklyuziya haqida ma'lumot berish va ijtimoiy reklama kampaniyalarini tashkil qilish muhim.

4. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash:

- Jamiyatda ko'rish nuqsonlari bo'lgan shaxslar uchun maxsus dasturlarni moliyalashtirishni oshirish zarur.
- Ishga joylashish imkoniyatlarini yaxshilash uchun davlat va xususiy sektorda kvotalar joriy etilishi kerak.

5. Davlat va xususiy hamkorlikni kuchaytirish:

- Ish o'rinlarini moslashtirish va kvotalar tizimini samarali ishlashni ta'minlash

6. Ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilar hamda ularning ota-onalariga ko'rsatiladigan faoliyat turlari:[3]

Namuna sifatida ko'rsatish faoliyati. Bu faoliyat jarayonida yutuqlarga erishgan va barcha taniydigan o'rnak bo'ladigan ko'rishida muammosi bo'lgan shaxslarni taklif

qiling (ehtimol, sog'lom o'quvchilarga namuna bo'laoladigan ideal shaxs ham bo'lishi mumkin). Ular ushbu hayot yo'lida qanday to'siqlarga duch kelganligi 6ooris uchragan to'siqlardan qanday qilib yengib o'tish yo'llari haqida suhbatlashiladi.

Qo'llab-quvvatlash faoliyati. Doim esda tutishimiz lozimki, ko'rish qobiliyati buzilgan bolalar boshqa bolalar bilan bir xil ekanligi, faqat ularda biroz ko'rish qobiliyatida muammo bo'lishi mumkin. Shuning uchun doim ko'rish qobiliyati zaif bolalarni ajratib ko'rsatishda ularni boshqalardan farq qilishdan qochishingiz kerak. Barcha bolalar singari, ko'rish qobiliyati zaif bolalar ham maqtov va rag'batlantirishni yaxshi ko'rishadi. O'qituvchi ularni qadrlashi va hurmat qilishiga ishonishlari kerak. Ular muayyan ko'nikmalarni o'rganishlari va asbob-uskunalar, materiallardan foydalanishlari uchun qo'shimcha vositalardan foydalanishi mumkin. Shuningdek, to'liq ko'radigan o'quvchilarga qaraganda, ba'zi mashg'ulotlarni qiyinroq deb bilishlari mumkin. Masalan, o'qish, yozish va maktabda harakat qilish jarayonida. Shuning uchun ko'rish qobiliyati buzilgan bolalarni kerakli turdagi va darajadagi yordam bilan ta'minlash muhimdir.

Do'stlar tizimini o'rnatish. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bola birinchi marta maktabga borganda o'zini qo'rqib, sarosimaga tushib, yolg'iz his qilishi mumkin. Agar siz o'z sinfingizda "Do'stlar" tizimini o'rnatasangiz, bu ularning o'zini yaxshi his qilishiga yordam beradi. Masalan, ular 6ooris maktab atrofida ko'rsatishlari, bolaga maktab jadvalini tushuntirishlari, bolaga ishlarida yordam berishlari, tanaffus va tushlik paytida bola bilan birga bo'lishlari mumkin. Shu orqali o'quvchini maktabda o'zini erkin tutadi va o'ziga ishonadi. Bu munosabatni faqat ko'rishda muammosi bo'lgan o'quvchi uchun emas balki sinfdagi har qanday o'quvchi uchun ham do'stlik tizimini yaratishingiz mumkin. Maktabda bolalarni himoya qilish tizimini yarating.

Maktabda bolalarni himoya qilish tizimini yarating.

Har bir dars jarayonida kattalashtirilgan yirik shirftdagi tarqatma materiallar hamda ranglardan foydalanishga alohida ahamiyat berilishi lozim. Ya'ni to'q qizil rangdan foydalanmaslik, iloji boricha sariq rangdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar ko'rish qobiliyatining yetishmasligi tufayli turli xil zo'ravonliklarga duchor bo'lishi mumkin. Ayniqsa, ko'rishda muammosi bo'lgan qizlar salbiy gender munosabati tufayli zo'ravonlikka moyil bo'lishi kuzatishlar natijasida aniqlangan. Shuning uchun biz maktablarda bolalarni himoya qilish tizimini ta'minlashingiz kerak. Bu jarayonda maktab psixologi hamda ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha maktab direktori faol ishlar olib boradi. Maktabga chiqqandan keyin ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar o'quv dasturini o'zlashtirishi uchun o'zlarining 6ooris bo'lmagan sezgilaridan (eshitish, teri-taktil, hidlash) foydalanish imkoniyati paydo bo'ladi. Ko'rish qobiliyati past bo'lgan bolalar o'zlarining qoldiq ko'rish qobiliyatidan to'g'ri foydalanish imkoniyatlarini ham ishga solidi. Masalan, agar ular doska yonida o'tirsa va o'qituvchi doskaga katta aniq harflar bilan yozsa, ularga doskani o'qish osonroq bo'ladi. Ko'zi ojiz bolalar, masalan, brayl alifbosini o'qish va yozishni o'rganish uchun mutaxassis

yordamiga muhtoj bo‘ladi. Ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan bolalar qulay muhitda o‘qishlari kerak. Ular xavfsiz harakatlana olishi ya’ni, o‘yin maydonchalarida hech qanday ortiqcha yotgan narsalar bo‘lmasligi lozim. [4]

Xulosa:

Ko‘rish nuqsonlari bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash — bu insonparvarlik va inklyuziv jamiyatni shakllantirishning muhim bosqichidir. Ushbu maqola natijalari ko‘rsatadiki:

- Ijtimoiy munosabatlarni o‘zgartirish va stereotiplarni bartaraf etish zarur.
- Texnologiyalarni keng joriy qilish hayot sifatini oshiradi.
- Davlat va xususiy 7ooris o‘rtasida samarali hamkorlik jamiyatda inklyuziyani ta’minlashga yordam beradi.

Yurtimizda kundan kunga ta’lim sohasiga juda ham katta e’tibor berilmoqda. Shular qatorida alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan bolalar ta’limi ham chetda qolib ketgani yo‘q. 2021-2022-o‘quv yilidan yoshlab umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’lim joriy qilinib alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan bolalarni ham qamrab olinayotganligi buning yaqqol dalilidir. Bunday bolalar orasida ko‘rishda muammosi bo‘lgan bolalar eng qiziqarli va o‘zgacha yo‘nalish hisoblanadi. Chunki ular sog‘lom o‘quvchilar ilg‘ay olmaydigan tovushlarni, nozik qirralarni mayda qo‘l motorikalarini his qilaolishadi. Ushbu bolalarni oiladan boshlab toki ijtimoiy hayotga qo‘shilib ketguniga qadar ularga har tomonlama qo‘llab-quvvatlash kabi vazifalarni bajaradi. Ularni sayrga chiqishi, jamoat joylarida tor yo‘laklarda ham maktab ichida faol harakatlanishi uchun ularga tushuntirish ishlarini olib 7oorish otaonalariga tushuntirish ishlarini olib 7oorish zarur. Ushbu qo‘llanmada orqali inklyuziv ta’lim orqali ko‘rishda muammosi bo‘lgan bolalarning ota-onalari va keng jamoatchilik orasida sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirish hamda turli xil zo‘ravonlikni oldini olish maqsad qilib olingan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-avgustdagi F-5006-son farmoni
2. Abdullayeva. D. Nogironligi bo‘lgan shaxslar bilan ishlash metodikasi (2020)
3. Rasulov. M. O‘zbekiston maktablarida maxsus ta’lim tizimini takomillashtirish (2020)
4. S. Mo‘minov. Ko‘rishda muammosi bo‘lgan bolalarning ijtimoiy hayotga moslashishida oilaning roli. (2022)

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
7-son

Nashr qilingan sana: 27.12.2024.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172